

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra obecné zootechniky a etologie

**Rozdíly v chování psů v rámci individuálního a kolektivního
ustájení v útulcích**

Bakalářská práce

Lucie Ševčíková

Obor studia - Kynologie

Vedoucí práce Ing. Ivona Svobodová, Ph.D.

© 2021 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Rozdíly v chování psů v rámci individuálního a kolektivního ustájení v útulcích" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 3. 5. 2021

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala své vedoucí Ing. Ivoňě Svobodové, Ph.D. za veškerou pomoc, podporu a cenné rady při zpracování této bakalářské práce. Poděkování patří i kamarádům a rodině, kteří mi poskytovali podporu během celého studia.

Rozdíly v chování psů v rámci individuálního a kolektivního ustájení v útulcích

Souhrn

Psi jsou považováni za nejlepšího přítele člověka a sdílí s ním život již po několik tisíciletí. Někteří z nich však nemají svého majitele a jsou ustájeni v útulcích. Hlavním tématem této literární rešerše, vytvořené s pomocí vědecké literatury, bylo chování psů podle typu ustájení a kvalita života psů v útulcích.

Chování je zcela individuální a ovlivňuje ho řada vnějších i vnitřních faktorů. Podle etogramu psa bylo toto chování rozděleno do jednotlivých kapitol s konkrétním definováním. Pozornost byla věnována také emocím psů, které jsou součástí celkového projevu psího chování.

Podmínky ustájení v útulcích mají značný dopad na životní pohodu psů. Posouzeno bylo hlavně prostředí kotců, ve kterých psi tráví převážnou většinu svého času. Dále pak pobyt mimo kotec, tzn. venčení, včetně možnosti socializace s lidmi a ostatními psy. Součástí rozboru byl rovněž vliv míry uspokojování základních fyziologických potřeb jako jsou spánek, potrava a tekutiny na chování psů. Porovnány byly rovněž projevy ustájení individuálního a kolektivního s uvedením jejich pozitivních a negativních stránek. Popsán byl průběh odchyty, důvody k umístění psů do útulku a možnosti adopce.

Veškeré informace ukazují na to, že kolektivní způsob ustájení je pro psy velmi prospěšný z hlediska životní pohody – welfare. Jedná se o vysoce společenské tvory vyžadující sociální vztahy. Literární rešerše by mohla sloužit např. jako pomůcka pro útulky, a to s cílem zlepšit kvalitu života psů v těchto útulcích a následně i u nového majitele. Správný výběr typu ustájení má pozitivní dopady na chování u psů, a to zejména na zlepšení problematického chování či prevenci proti stereotypnímu chování. Skupinové ustájení rovněž podporuje projevy přirozeného chování, např. chování lovecké, teritoriální či sociální. Je nutné zvážit individualitu každého jedince, vč. jeho stáří, zdravotního stavu, povahy apod., jelikož pro daného jedince může být individuální typ ustájení vhodnější. Pes si nemusí navykat na skupinové prostředí nebo se zabránit případnému napadení mezi psy a trvalým následkům na chování.

Klíčová slova: pes, chování, útulek, ustájení psů, socializace psa

Differences in the behavior of dogs within individual and collective housing in shelters

Summary

Dogs are considered man's best friend and have shared life with him for millennia. However, some of them have no owner and are housed in shelters. The main topic of this literature search, created with the help of scientific literature, was the behavior of dogs according to the type of housing and the quality of life of dogs in shelters.

The behavior is completely individual and is influenced by a number of external and internal factors. According to the dog's etogram, this behavior was divided into individual chapters with a specific definition. Attention was also paid to the emotions of dogs, which are part of the overall manifestation of dog behavior.

Housing conditions in shelters have a significant impact on the well-being of dogs. The environment of hutches in which dogs spend the vast majority of their time was assessed. Then stay outside the hutch, ie. walking, including the possibility of socializing with people and other dogs. The analysis also included the effect of the degree of satisfaction of basic physiological needs such as sleep, food and fluids on the behavior of dogs. Manifestations of individual and collective housing were also compared, with an indication of their positive and negative aspects. The course of capture, the reasons for placing dogs in a shelter and the possibility of adoption were described.

All the information shows that the collective way of housing is very beneficial for dogs in terms of well-being - welfare. Dogs are highly social creatures requiring social relationships. Literary research could serve, for example, as an aid to shelters, with the aim of improving the quality of life of dogs in these shelters and subsequently with the new owner. The right choice of housing type has positive effects on the behavior of dogs, especially on improving problematic behavior or preventing stereotypical behavior. Group housing also supports manifestations of natural behavior, such as hunting, territorial or social behavior. It is necessary to consider the individuality of each dog, including his age, state of health, nature, etc., as an individual type of housing may be more suitable for a certain dog. The dog does not have to get used to the group environment or possible attacks between dogs and permanent consequences for behavior are avoided.

Keywords: dog, behavior, shelter, housing, socialization of the dog

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Cíl práce.....	2
3	Literární rešerše.....	3
3.1	Chování psů v útulcích	3
3.1.1	Obranné chování.....	4
3.1.2	Sexuální chování	4
3.1.3	Lovecké chování.....	5
3.1.4	Teritoriální chování	5
3.1.5	Hravé chování	6
3.1.6	Sociální chování	6
3.1.7	Potravní chování	8
3.1.8	Emoce	9
3.2	Ustájení psů v útulcích	9
3.2.1	Odchyt a umístění psů do útulků.....	11
3.2.2	Kvalita a prostředí kotců.....	11
3.2.3	Potrava, voda a spánek.....	15
3.2.4	Venčení a možnost volného pohybu	15
3.2.5	Možnost socializace se psy a lidmi	17
3.2.6	Obohacování životních podmínek	18
3.2.7	Adopce psů z útulků.....	19
3.3	Individuální ustájení psů v útulcích.....	20
3.3.1	Pozitiva individuálního ustájení	21
3.3.2	Negativa individuálního ustájení	21
3.4	Kolektivní ustájení psů v útulcích	21
3.4.1	Předběžná opatření pro kolektivní ustájení	22
3.4.2	Pozitiva kolektivního ustájení	23
3.4.3	Negativa kolektivního ustájení	24
4	Závěr	26
5	Literatura.....	27

1 Úvod

Pes domácí se vyvinul postupnou domestikací vlka obecného a provází člověka už po několik tisíc let (Akkad et al. 2015). V minulosti se psi chovali pro různé účely, např. pro usnadnění lovu s člověkem apod. Lidské potřeby se ale postupem času měnily. V dnešní době je hlavním a nejčastějším důvodem, proč lidé chovají psy, úloha psa jako společníka. Existuje stále více důkazu o tom, že jsou pro nás psi jako společníci velikým přínosem, zejména v oblasti sociální a zdravotní. Vztah mezi majitelem a psem se ale může někdy vyvinout ve velmi nebezpečný. Někteří psi mohou vykazovat z různých důvodů známky nežádoucího chování. Může to vést až k hrozbě ublížení na zdraví lidí nebo jiných zvířat. Kvůli projevům nežádoucího chování je mnoho psů umísťováno do útulků (King et al. 2012).

Útulky se snaží o dodržování welfare psů během ustájení a o zlepšování jejich životních podmínek. Špatný způsob ustájení a dlouhá doba strávená v útulku může mít pro psy velice stresující vliv. Často ovlivňují chování psů, což může významně ovlivnit šanci na úspěšnou adopci. Z dlouhodobého hlediska je zajištění úspěšné adopce nejlepším řešením pro pohodu psa (Žák & Doleželová 2017). Pro psy vykazující známky nežádoucího chování může být realizace adopce obtížná. Mnoho psů s problémovým chováním se často do útulku vrací (Wells & Hepper 2000). Pro potencionální zájemce, tj. pro nové majitele, bývají projevy chování pro výběr psa důležitější než jeho vzhled (Wells & Hepper 1992).

Psi se často chovají odlišně podle různých typů ustájení. Osamělí psi jsou často méně aktivní a mohou pravděpodobněji vykazovat známky stereotypního chování (Hubrecht et al. 1992). Individuálně ustájení psi v útulcích tráví veškerý čas permanentně v izolaci, což má za následek zhoršení jejich životních podmínek (Dala Villa et al. 2013). Čím je delší pobyt psa v izolaci, tím bývá delší doba jeho neklidného chování, které se projevuje např. nadměrným štěkáním. Psi umístění v kotcích jednotlivě vykazovali častěji dominantní a agresivní chování vůči ostatním psům na rozdíl od psů ustájených ve skupinách (Hetts et al. 1992). Kolektivní ustájení má na psy pozitivní vliv a projevuje se delším časem tráveným odpočinkem a spánkem.

Dle Mondelli et al. (2004) je nejčastějším důvodem pro umístění psa do útulku jeho problémové chování. Kolektivní ustájení by mohlo vést nebo véde ke zlepšování životních podmínek psů v útulcích, a tím ke zlepšování jejich chování. Díky tomu by se mohla zvýšit úspěšnost adopce psů, jenž je společným zájmem všech útulků i nových majitelů psů.

2 Cíl práce

Cílem bakalářské práce bylo s pomocí nových vědeckých poznatků popsat a utřídit pozitivní a negativní vlivy jednotlivých typů ustájení a vyhodnotit jejich působení na chování psa.

3 Literární rešerše

3.1 Chování psů v útulcích

Chování psů významně souvisí s délkou ustájení, kterou stráví v záchranném útulku. Psi, kteří byli v útulku ustájeni déle než pět let, trávili více času odpočíváním a sezením v zadní části svého kotce, méně štěkali a stáli na nohou než psi, kteří byli umístěni v útulku kratší dobu. To naznačuje, že i když je útulek výrazně stimulujícím prostředím, ztrácí o něj pes postupem času zájem. Důsledkem může být snížená celková aktivita psa. Potencionálnímu zájemci o psa připadá toto chování nepřátelské či nudné, a tím bývá snížena pravděpodobnost pro úspěšnou adopci (Wells et al. 2002).

Projevy nežádoucího chování mohou být způsobeny a ovlivněny mnoha faktory. Hlavními příčinami bývají zejména míra dědivosti genů pro dané chování, nedostatečná socializace, stres v prenatalním či postnatalním období, předčasné odstavení od matky, doprava a manipulace se zvířaty apod. (McMillan 2017). Zejména jsou důležité zkušenosti z raného období, jelikož pes opakuje chování, která byla v minulosti úspěšná (Van Rooy et al. 2014). Tyto situace mohou vyvíjet mnoho behaviorálních problémů u psů (McMillan 2017). Pokud sledujeme psy, je většina jejich chování specifická pro dané plemeno a bude následně přetrvávat i přes absenci výcviku či motivace (Spady & Ostrander 2008). Projevy jakéhokoli chování jsou nejen ovlivněny vnějšími vlivy, ale jsou taktéž podloženy geneticky. Určení přesného podílu vlivu genetických faktorů na chování je náročné, jelikož je způsobují více genů (Van Rooy et al., 2014).

Problematické chování je jeden z nejčastějších důvodů majitelů pro umístění psa do útulku. Bohužel se tímto rozhodnutím často zvyšuje pravděpodobnost prohloubení těchto problémů (Kwan & Bain 2013).

Dle výsledků studie Hennessy et al. (2010) má lidská společnost možnost pozitivně ovlivnit chování psů v útulcích. Díky tomu se může dařit u psů udržovat zdravou chuť do života, podporovat jejich žádoucí projevy chování a dělat jim život v útulku příjemnější, bezpečnější a jednodušší.

Útulek Dogpoint se snaží o pravidelný denní režim pro psy, o dodržování stejných časových dob a intervalů krmení či venčení. Většině psů tato jistota pevného režimu vyhovuje a jsou klidnější. Najdou se však i výjimky, kterým pobyt v útulku viditelně nesvědčí. Pro tyto psy se útulek snaží poskytnout spíše dočasnou péči mimo prostory útulku, než pro psa zajistí úspěšnou adopci (Zemánková 2020).

3.1.1 Obranné chování

Agresivní chování psů je pro lidi i ostatní zvířata nebezpečné a může vést i k trvalým zdravotním následkům (Duffy et al. 2008). Nemocnice na celém světě přijímají každoročně stovky tisíc lidí po pokousání psem. Nejčastějšími důvody pokousání bývají nevhodné projevy chování daných osob včetně oddělování psů v souboji. Druhou nejběžnější příčinou bývá obranné chování, např. osob či potravy (Matthias et al. 2014). Jen málo majitelů psů je schopno rozpoznat počáteční příznaky stresu v chování zvířete. Zasáhnutí v raných stádiích je velice důležité, aby mohl majitel zabránit větším problémům vzniklým, jako důsledek působení stresu. Stresové situace často vedou ke konfliktům a projevům agresivního chování (Mariti et al. 2012). Nejvíce ohrožené jsou však děti (Ellis 2014), u kterých je výrazně vyšší četnost pokousání z neznámé příčiny než u dospělých (Matthias et al. 2014). Častější projevy agresivního chování (štěkání, vrčení, pokusy o kousnutí a kousnutí) jsou zaznamenány vůči osobám cizím než vůči rodinným příslušníkům (Casey et al. 2014).

Agresivita psů je jedna z nejčastějších příčin eutanázie dospělých psů (Hemy et al. 2017, Casey et al. 2014). Jedná se o úkon, který je pro mnoho pracovníků útulků velmi náročný. Často musí zažívat stres a vinu, které mohou vést až ke zvýšenému užívání návykových látek a zdravotním problémům (Baran et al. 2009).

Častým důvodem k ohrožení dobrých životních podmínek psů a zdraví lidí i ostatních zvířat bývá agresivita (Casey et al. 2014). Výcvik psa spojený s fyzickými tresty přináší prohlubování jeho pocitů strachu a projevy agresivního chování. (Kwan & Bain 2013; Arhant et al. 2010). Nežádoucím chování se dá zabránit jen vyhýbáním se těmto trestům (Arhant et al. 2010).

Problémy s chováním, včetně agresivity, jsou nejčastějším důvodem, proč majitelé dávají dospělé psy do útulků a záchranných skupin jako jsou azyly pro psy apod. (Farhoody et al. 2018, Casey et al. 2014).

V současné době existuje mnoho psích plemen, která mají výrazné projevy chování, včetně agrese apod. (Mehrkam & Wynne 2014). Mezi nejčastější plemena vykazující agresivitu (kousnutí či pokusy o kousnutí) vůči lidem patří jezevčáci, čivavy, Jack Russell teriéři, Australští honáční psi, Američtí kokršpanělé a biglové. Naopak nejméně agresivními psy vůči lidem bývají zlatí retrívři, labradorští retrívři, bernští salašníčtí psi, bretaňští ohaři a chrti (Duffy et al. 2008). Převážně menší psi jsou vnímáni jako méně poslušní, bývají agresivnější, vzrušivější a úzkostlivější, což může být následkem chování majitelů těchto psů, kteří se méně podílejí na hře a výcviku psa než majitelé psů větších plemen (Arhant et al. 2010).

3.1.2 Sexuální chování

Učení sexuálního chování hraje v životě psa mnoho důležitých rolí. V některých případech dochází k tomuto učení relativně brzy. Významně je tím ovlivňováno chování, které pes bude vykazovat po celý svůj život. Jedná se o důležité projevy chování, na kterých jsou závislé vztahy mezi jednotlivými psy (Woodson 2002).

Významný vliv pro sexuální chování potomků v pozdějším životě má stabilita sociálního prostředí, ve kterém matky i štěňata žijí (Kaiser & Sachser 2005).

3.1.3 Lovecké chování

Lovecká plemena psů byla domestikována pro lov s člověkem (Akkad et al. 2015; Koster 2012). Pro lovce byli psi velkou výhodou vůči skupinám, které lovily bez pomoci psů (Ruusila et al. 2004). Po stovky let byli psi společníky i cennými „pracovními kolegy“, kteří lidem kromě lovu také pomáhali s ochranou, dopravou či zemědělskou výrobou (Van Rooy et al., 2014).

Určitá plemena loveckých psů vykazují behaviorální znak tzv. vystavování, při kterém dochází k zastavení pohybu psa a zvedání tlapy, jenž označuje polohu lovené zvěře (Akkad et al. 2015; Rooy 2014). Znak vystavování může mít dva typy původu. Evropský původ vystavovacího chování je vnímán jako dlouhodobější zastavení, krčený postoj a držení hlavy i ocasu nízko. Anglický původ je druhý typ vystavování a bývá označován jako „hrdý“, kde je naopak vztyčená hlava i ocas (Schmutz et al. 1998).

Pokud sledujeme psy, je většina jejich chování specifická pro dané plemeno a následně přetrvává i při absenci výcviku či motivace. Je velmi pravděpodobné, že chování pasení, vystavování, sledování, lov apod. je geneticky ovlivňováno minimálně zčásti (Spady & Ostrander 2008). Dle studie Schmutz & Schmutz (1998) byly hodnoty koeficientu dědivosti pro lovecké chování u všech psích plemen nízké až střední, s výjimkou vyhledávání a sledování u německých krátkosrstých ohařů, kde byla vysoká (0,40). U žádného jiného plemene nebyla nalezena významná dědivost pro lovecké chování. Je prokázáno, že schopnost lovu není nijak ovlivněna barvou srsti psa (Riganelli et al. 2016) a lovecký výkon podle pohlaví - samci ve srovnání se samicemi - je poměrně vyrovnaný (Liinamo et al. 1997).

Lovecké chování psů v útulcích je do jisté míry potlačeno, jelikož většinu svého času tráví ve svém kotci, kde nemají moc možností toto chování projevit. Je prokázáno, že lovecké chování je podmíněno geneticky jen z určité, malé části, vzhledem k části ovlivněné vnějším prostředím. Znamená to, že psi uzavření v kotcích budou své lovecké chování projevovat méně, a to hlavně mimo svůj kotec (ve výběhu či na procházce), avšak s ohledem na všechny ostatní vnější faktory.

3.1.4 Teritoriální chování

Psi jsou teritoriální zvířata, která značkují své teritorium a pomocí této pachové stopy komunikují s ostatními jedinci. Neustálé narušování jejich pachových stop je frustruje. Proto je lepší, když v jejich kotci zůstane alespoň některá věc s jejich pachem (např. deka či pelech). Nové vůně mohou při šetrné aplikaci naopak pomoci zvířatům ke snížení stresu. Zejména vůně levandule či heřmánku mají uklidňující účinek. Psi vystaveni těmto vůním trávili více času odpočinkem a méně času štěkáním (Žák & Doleželová 2017).

3.1.5 Hravé chování

Hravé chování psů se snaží útulky podporovat tím, že dospělým jedincům poskytují hračky. Bohužel jejich účinnost na zpříjemňování životního prostředí není dobře zdokumentována. Tyto hračky by měly minimálně vyvolat zájem zvířat. Až poté by se mohlo jednat o určité „obohacení“ životního prostředí. V provedené studii se ukázalo, že zajímavější hračky pro psy byly ty, které zaměstnanci útulku nechali ležet v kotci na zemi. Naopak o tzv. závěsné hračky, které psům v kotcích visely, byl zájem výrazně menší. Průměrná doba interakce byla necelé 4 minuty. Prodloužena mohla být individuální preferencí různých druhů hraček. Nejzajímavější hračky pro psy byly ty, které byly menší (s ohledem na velikost daného jedince). Dále ty, které se daly žvýkat či vydávaly určité zvuky (pískání, šramocení apod.) (Pullen et al. 2010).

3.1.6 Sociální chování

Miklósi (2012) charakterizoval socializaci psa jako proces, při kterém se zvíře učí, jak rozpoznávat a komunikovat se členy své skupiny. A přestože rodiče hrají v socializaci ústřední roli, je také velmi důležitý kontakt s jinými jedinci. Protože domácí psi obvykle žijí v prostředí, které je určeno primárně pro člověka, musí si rozvinout schopnost stýkat se se svým vlastním druhem. Mělo by jim být také umožněno poznat nejen psy mimo svůj domov, ale také ostatní lidi (Majecka et al. 2020).

Prostředí matky a jejich štěňat během raného vývoje psa má mít klíčový vliv na množství a pestrost podnětů, které štěňata dostávají a také na schopnost, resp. kvalitu učení (Goleman 2010). Domácí psi zažívají citlivé období pro učení během raného života (Majecka et al. 2020), a proto je nutné si uvědomit, že podmínky během této doby mohou mít významné důsledky na chování po celou dobu dospělosti (Swanson 2020). Stabilita sociálního prostředí, ve kterém matky a štěňata žijí, je kritická pro sociální chování potomků v průběhu celého života (Kaiser & Sachser 2005).

Štěně ve svém společenském vývoji prožívá tři klíčová období. Primární období, období socializace a období obohacení. Ačkoliv je název druhé periody období „socializace“, jsou všechna tři období relevantní pro proces socializace (Howell et al. 2015).

Období socializace je nejdůležitější pro učení u domácích psů a začíná mezi 2,5 a 3 týdny života (Majecka et al. 2020), a to kvůli jejich opožděnému vývoji zraku a sluchu, prostřednictvím kterých je vnímána většina zážitků (Swanson 2020). Období trvá do věku 12-14 týdnů věku psa. Během tohoto období potřebují štěňata zažívat stresující situace, prozkoumávat nová prostředí a zapojovat se do řešení životních problémů (Majecka et al. 2020). Toto období je důležité jak pro štěňata, tak pro jejich majitele. Jedná se o období, kdy se štěně připravuje na celý svůj život, na roli společníka v lidském světě (Swanson 2020). V průběhu života se pes denně setkává s velkým počtem lidí, psů a dalších tvorů, a to v situacích, se kterými se musí umět vypořádat. Využitím časně socializace u štěňat mohou majitelé psů v tomto významně pomoci. Aby předešli tomu, že nový zážitek bude pro psa velmi stresující, mohou majitelé či chovatelé psů provádět různé simulace situací. Tyto následně umožní psům klidnou reakci v praxi v průběhu jejich život (Swanson 2020). Prospěšné je kromě vystavování štěněte novým

zkušenostem se zvířaty a lidmi také vystavování novým zvukům a předmětům, se kterými se v životě střetne, ve snaze o vytvoření pozitivní asociace (Howell et al. 2015). Poskytnutí socializace a výcviku psa může vést ke zlepšení životních podmínek zvířete (Boxall et al. 2004)

Úmyslné zahrnutí šetrností v raném období života štěněte je prospěšné pro jeho blaho a emoční vývoj. Zejména to platí u těch psů, kteří byli v prvních týdnech života vystaveni omezené nebo špatné dotykové stimulaci (Gazzano et al. 2008).

Bylo zjištěno, že zkušenosti psa se socializací a obohacováním způsobují značné rozdíly ve vývoji dospělého jedince (Battaglie 2009). Postupy socializace štěňat hrají velkou roli v životě dobře přizpůsobených dospělých psů. Ti pak vykazují minimum projevů nežádoucího chování a mohou tak navázat pozitivní celoživotní vztah se svým majitelem (Howell et al. 2015). Životní podmínky, především v citlivých obdobích vývoje štěněte mohou ovlivnit temperament psa (Majecka et al. 2020). Správná časná socializace tak prospívá celé společnosti, která se příliš často zaměřuje pouze na problémy se psem, aniž by zdůrazňovala důležitost prevence (Jambrović 2019). Bylo by tedy prospěšnější, abychom se zaměřili na to, proč dané problémy s chováním u psů existují, případně jak vznikají, než abychom následně řešili problémy s nežádoucím chováním.

Agresivní chování vůči dětem nevykazují ti psi, kteří jsou během jejich socializace s dětmi v kontaktu (Arai et al. 2011). Naučí se s dětmi žít i vycházet a následně je nepovažují za něco nového či za neznámou hrozbu. Psi, kteří jsou vhodně socializováni jako štěňata, se častěji zapojují do pozitivního sociálního chování s lidmi a lépe se naučí hrát hry s lidmi než psi bez řádné socializace (Howell et al. 2015).

Je známo, že zkušenosti se socializací z raného období života ovlivňují chování později v průběhu celého života (Harvey et al. 2016). Hlavně „ustrašené“ chování může být důsledkem nedostatečného rozvoje a socializace během období socializace psa (Swanson 2020). Pes, který byl v raném životě dobře socializován, bude lépe připraven na průběh svého života a nebude reagovat překvapeně a neúměrně různým životním situacím, protože na ně bude zvyklý. Míra socializace je důležitá pro zvládnání běžných aktivit, které bude pes ve svém životě zažívat. Ovlivněno je tím i chování psa při stresu s možným vlivem na zásadní fyziologické parametry (Boxall et al. 2004).

U psů, kteří byli málo socializováni jako štěňata, je velmi pravděpodobné, že se u nich v dospělosti projeví problémy s chováním, včetně agrese a strachu (Howell et al. 2015). Může se projevit i nadměrné štěkání, úzkost či defekace a urinace ze strachu. Toto chování má významný vliv na vztah člověka se psem a jsou narušeny každodenní zážitky při procházkách či při hraní s ostatními psy (Swanson 2020). Impulzivní chování majitelů bez rozvahy může často vést ke zhoršení těchto projevů (Mitcham 2015).

Každoročně se odevzdává do útulků velké množství psů. Nejčastějším důvodem jsou projevy problematického chování, především kvůli chování založeném na strachu, včetně agrese (Swanson 2020). Díky prostředí v útlucích může být toto chování podpořeno. Následkem může být upevnění tohoto problémového chování, které zvyšují šance adoptovaným psům na návrat zpět do útulků (Tuber et al. 1999). Zejména kvůli sociální izolaci a novému okolí jsou útulky pro odchycené psy stresovým prostředím. Tato stresová reakce

psů umístěných v tomto prostředí může být zmírněna interakcí s člověkem krátce po příjezdu (Coppola et al. 2006).

Majitelé psů s problematickým chováním z důvodu nedostatečné socializace se mohou obrátit na profesionální trenéry psů. Vztah majitele a psa může být narušen a projevy psího chování mohou zatěžovat každodenní život. Často bývají důsledkem i neshody mezi majiteli v domácnosti kvůli rozdílným názorům ve výcviku (Mitcham 2015). Je důležité, aby majitelé zvážili možnost výcviku s osobou, která má v této problematice zkušenosti. Vlastní nevhodné výcvikové pokusy mohou dané potíže mnohonásobně zhoršovat.

Socializační praktiky odpovídající věku by měly začít do několika dnů po narození a měly by sahat až do dospělosti psa. Měly by mít za cíl kontrolované a příjemné vystavení mnoha zážitkům, lidem a předmětům, se kterými se pes bude s velkou pravděpodobností setkávat v průběhu celého svého života (Howell et al. 2015; Miklósi 2012).

Separáčnická úzkost je jedním z nejčastějších problémů chování psů a může mít závažné negativní důsledky na jejich kvalitu života (Amat et al. 2014). Jedná se o poruchu, jejíž průběh může být jen obtížně změněn s využitím pouze základních informací o problematice (Herron et al. 2014). U separáčnické úzkosti se jedná o behaviorální syndrom, jehož příznaky se mohou projevovat při ponechání psa o samotě či po oddělení od osoby, ke které je pes vázán (Sherman 2008).

Jedná se o jeden z nejhorších problémů chování psů. Bývá pro majitele psa nežádoucí a může poškodit pouto mezi člověkem a psem. Často vede k prodeji psa nebo jeho návratu do útulku (Herron et al. 2014).

Psi se separáčnickou úzkostí mohou často vykazovat známky nevhodného chování ke svému majiteli. Nejčastěji se jedná o sledování majitele, přítomnost v těsné blízkosti a fyzický kontakt s majitelem (Sherman 2008). Ve velké míře se separáčnická úzkost vyskytuje u adoptovaných psů z útulku (Clay et al. 2019). Nejčastějšími příznaky může být destruktivita, urinace či defekace, nadměrné štěkání nebo únikové chování (Sherman 2008).

Mnoho psů se separáčnickou úzkostí bývá neklidných při rituálu spojeném s odchodem majitele z domu. Pes může projevit až agresivní chování vůči majiteli, aby mu zabránil odejít (Sherman 2008). Léčba separáčnické anxiety může zahrnovat změnu prostředí v okolí psa, farmaceutickou léčbu či behaviorální terapii, která bývá považována za nejdůležitější součást léčby. Je určena k tomu, aby si pes navykl na to, že je sám a aby byla omezena jeho závislost na majiteli (Amat et al. 2014). Naopak posilněna bývá separáčnická anxiety tím, že majitel umožní psovi spát spolu v posteli či mluvením se psem jako s osobou (Sherman 2018).

Vzhledem k vysokému výskytu separáčnické úzkosti u adoptovaných psů z útulků mají pracovníci útulků klíčovou roli v poradenství a vzdělávání majitelů v tom, jak tomu nežádoucímu chování předcházet (Herron et al. 2014).

3.1.7 Potravní chování

Často se v útulcích setkáváme s tím, že jsou psi eutanázováni kvůli obrannému chování při strážení potravy. Jedná se o jeden z nejčastějších důvodů eutanázie, přičemž jenom ve 34

% všech případů byla projevována snaha o změnu tohoto chování (Mohan-Gibbons et al. 2012). Mnohokrát tím bývá ovlivněna jejich adopce, protože jsou mylně označovány jako hlídači své potravy. Uskutečněný výzkum poukazuje na to, že pouze polovina z těchto psů vykazuje obranné chování vůči potravě i po adopci v domácnosti. Předpokládá se tedy, že návaznost mezi hlídáním potravy v útulku a poté po adopci v domácnosti je malá (Mohan-Gibbons et al. 2018).

Střežení potravy je pro psy přirozené chování. Může mít však nepříznivé důsledky, pokud je toto chování nesprávně posuzováno zejména v útulcích pro psy (Mohan-Gibbons et al. 2018). Projevy tohoto chování zahrnují nejčastěji ztuhlost psa, hltání, vrčení či kousnutí (Mohan-Gibbons et al. 2012). Studie zjistila, že osvojitelé psů z útulků nevnímali střežení potravy jako důvod, aby se adoptovaného psa vzdali. To může naznačovat, že hodnocení tohoto chování v útulcích může být v mnoha případech nesprávné a mnohdy pouze negativně ovlivňující adopci psů (Mohan-Gibbons et al. 2018).

Urinace a defekace v nežádoucích situacích patří k běžnému chování psa, které je založeno na jeho strachu (Swanson 2020).

3.1.8 Emoce

U domácích psů je chování, jenž souvisí se strachem či úzkostí, časté. Je pravděpodobné, že se u některých jedinců mohou objevit fyziologické stresové reakce, pokud jsou vystavováni stresovým podnětům (Dreschel 2010). Stres zažívaný během dospívání psů má významný vliv na chování v podobných stresových situacích v dospělosti (Lupien et al. 2009).

Při odevzdávání psů do útulku zažívají psi strach a úzkost, které přetrvávají i podobu několika týdnů (Clay et al. 2019). Zvířata v útulcích jsou vystavena značným stresovým situacím a bylo zjištěno, že u mnoha jedinců mohou souviset s chorobnými procesy a poruchami chování (Dreschel 2010). Výsledkem může být snížení pravděpodobnosti úspěšného osvojení a zvýšení rizika eutanázie (Hemy et al. 2017).

Čím delší dobu psi v útulku stráví, tím více se zhoršuje jejich celkový emoční stav (Clay et al. 2019). Trénink dělá psa sebevědomějším a je u něj méně pravděpodobné, že dojde k pokousání lidí ze strachu či z úzkosti (Ellis 2014).

Ne každý stres je považován za stres negativní. Existuje tzv. eustress, který je prospěšný. Při tomto stresu psi nepociťují strach (Swanson 2020). Posuzování dobrých životních podmínek zvířat by mělo být citlivé nejen na fyzické zdraví zvířat, ale také na jejich duševní stav, včetně hodnocení pozitivních a negativních emocí psů (Arena et al. 2017).

3.2 Ustájení psů v útulcích

Útulky pro psy jsou zařízení, která zajišťují dočasnou péči nalezeným a zatoulaným psům, ale také psům týraným, kteří byli úředně odebráni původnímu majiteli. Jsou zřízeny za účelem ochrany veřejného zdraví, bezpečnosti a zabránění šíření zoonóz a jiných infekčních

onemocnění mezi lidmi a psy a mezi psy samotnými. Útulky pro psy musí ustájeným zvířatům poskytnout takové prostředí, které je příznivé k zachování jejich zdraví a psychické i fyzické pohody (Žák & Doleželová 2017).

Cílem útulků pro psy a jiná zvířata na celém světě je pečovat o zatoulané nebo nechtěné psy a zajistit, aby co nejvíce z nich bylo úspěšně navraceno do rodin (Diesel 2011), a to v co nejkratší možné době. Do té doby je nutné zajistit zatoulanému či opuštěnému psovi přístřeší, zajistit nezbytnou veterinární péči a v případě nutnosti i karanténu (Žák & Doleželová 2017).

Toulavý pes je ten, který je v lidské péči, není pod trvalou kontrolou či dohledem majitele a který se pohybuje volně mimo své ustájení, výběhové prostory nebo domácnost svého majitele. Naopak opuštěný pes byl původně v lidské péči, ale není pod přímou kontrolou nebo dohledem majitele a z daných okolností je známo, že ho jeho majitel opustil s úmyslem se ho zbavit, což je dle zákona č. 246/1992 sb. považováno za týrání zvířat. Většinou lze těžko zjistit, zda se v konkrétní situaci jedná o toulavého nebo opuštěného psa, a tak se s ním zachází jako se psem toulavým, kterého jeho majitel hledá. Výjimečně lze psa označit za psa opuštěného, pokud je pes nalezen uvázan u útulku, v lese apod. (Žák & Doleželová 2017).

V útulcích pro zvířata žije v posledních letech na celém světě několik milionů psů (Protopopova 2016). Pro mnoho z těchto zvířat nenajde útulek nový domov brzy a psi jsou nuceni trávit zde dlouhou dobu (Wells et al. 2002). Populace psů na celém světě roste a v mnoha zemích způsobují volně žijící psi významné zdravotní problémy. Důvodem bývají útoky psů na lidi a zvířata, zoonózy a dopravní nehody (Dalla Villa et al. 2013). Nežádoucí psi existují ve všech zemích a ve většině těchto zemí existují útulky pro zvířata, které přijímají tyto psy a buď je navracejí do domovů nebo je utrácí (Stafford 2006).

V České republice slouží útulky pro toulavá a opuštěná zvířata, především pro nejvíce chovaná zájmová zvířata jako jsou psy, kočky a drobná zvířata a další. Od listopadu 2017 je útulek v české legislativě definován jako zařízení, které poskytuje dočasnou péči toulavým a opuštěným zvířatům (Žák & Doleželová 2017). Nejčastější typy útulků jsou: obecní/městský útulek, soukromý, či azyl neboli depozitum. Obecní (městský) útulek je vybudován a provozován městem a je pod správou městské policie nebo odboru životního prostředí, či technických služeb města. Soukromý útulek je nejčastěji vybudován a provozován soukromým subjektem jako je ochránářská organizace. Azyl (depozita) jsou většinou soukromé prostory pro ustájení zvířat, které nesplňují pravidla fungování útulku (např. nemají karanténní prostory, prostory pro izolaci nemocných a zraněných apod.) (Žák & Doleželová 2017).

Daná zařízení musí poskytovat prostory přizpůsobené k rozdělení zvířat podle jejich druhu, zdravotního stavu, věku, pohlaví a temperamentu. Také musí poskytovat dostatek místa nejen pro ustájená zvířata, ale také pro zaměstnance, jejich zázemí a k výkonu různých činností (příjem zvířat, ošetřování, léčba, izolace, skladování a příprava krmiva, administrativní činnosti aj.). Důležitou součástí je i vybavení útulku, jenž by mělo obsahovat především prostředky k manipulaci, odchytu a fixaci, k základnímu ošetření, krmení a úklidu (Žák & Doleželová 2017).

Ustájení psů v útulcích by mělo splňovat potřebu zajištění proti útěku např. pomocí pletiva okolo výběhů s doplněním o střešní pletivo v kotcích. Útulky mohou být halového typu s vytápěním, s venkovními kotci a mohou mít změkčené podložky podestýlkou (Žák & Doleželová 2017).

Útulky by měly být dočasným domovem pro zvířata, která čekají na návrat do rodiny (Dalla Villa et al. 2013). Často však pro ně bývá pobyt v útulcích velmi stresující zážitek (Shiverdecker et al. 2013).

Stresové reakce vyvolané sociálním a prostorovým omezením se projevují u obou pohlaví stejně. Chronicky stresovaní psi mohou při napadení vykazovat zvýšené vzrušení, agrese a nejistotu. Tento stres se obtížně hodnotí vzhledem k nejasnosti příčin jejich emočního chování (Beerda et al. 1999).

Zapojení psů do známých aktivit významně obohacuje jejich život ve stereotypním prostředí útulku. Minimalizace nepříznivých vlivů na chování může pomoci k tomu, aby byli psi vhodnými kandidáty na adopci (Patronek & Bradley 2016).

3.2.1 Odchyt a umístění psů do útulků

Odchyt toulavých a opuštěných psů a umístění do útulku je v České republice považováno za odbornou veterinární činnost. K této činnosti je vyžadováno osvědčení o úspěšném absolvování specializované odborné průpravy v oblasti veterinárního lékařství a hygieny či povolení Krajské veterinární správy. Odchytovou službu obvykle zajišťují pracovníci odchytové služby. Nejčastěji se jedná o zaměstnance útulku s absolvovaným kurzem nebo o strážníky městské policie. Tyto osoby zajišťující odchyt by měly být vybaveny technickými pomůckami k odbornému provedení odchytu psa, aby bylo zabráněno poranění psa či možnému stresu psa i osoby, která odchyt provádí. Při neodborném odchytávání psů dochází k nadměrnému psychickému zatížení. Nejzákladnější odchytovou metodou je odchyt pomocí vodítka s kombinací podávání pamlsků. Jedná se o nejšetrnější způsob, jak psa odchytout bez zbytečného stresu, jelikož je většina psů na vodítka zvyklá. Dalšími pomůckami jsou odchytové rukavice, síť, podběrák, zbraň, náhubek a odchytová tyč, která se používá výhradně k odchytu agresivních psů (Žák & Doleželová 2017).

Při přijímání psů do útulku vykazují psi behaviorální a fyziologické známky stresu (Hennessy 2013). Před zavedením psa do útulku je třeba provést odčervení, odblešení a očkování. Nově přijatý pes by měl zůstat v karanténě 10 až 14 dní, aby se případná onemocnění projevila v izolaci a ohrozila ostatní zvířata (Schultz 1999).

3.2.2 Kvalita a prostředí kotců

Kotcem se myslí vymezený a ohrazený prostor, kde zvíře primárně žere, spí a obvykle zde tráví většinu svého pobytu v útulku. Kotce by měly poskytnout psovi dostatek prostoru pro zaujetí přirozené pozice jako je např. otočení se, postavení, sednutí, protáhnutí,

pohybování hlavou bez dotyku vrchní části kotce, lehnutí si s nataženými končetinami. Musí být umožněno pohybování se v rámci kotce a zaujetí pohodlného postoje při krmení, pití, urinaci a defekaci. Kotec by měl umožňovat výhled ven a na ostatní zvířata. Zároveň by však měl poskytnout možnost skrýt se před vizuálním kontaktem ostatních zvířat a zajistit tím klid pro odpočinek (Žák & Doleželová 2017).

Bylo prokázáno, že důsledkem nevhodných podmínek ustájení a sociální izolace je pokles aktivity, nadměrné štěkání, změny v chování a ve spánku (Dalla Villa et al. 2013). Špatné prostředí a nevhodné řízení útulků může vést k nízké kvalitě života psů. Nevhodné prostory mohou být rizikovými faktory, které ovlivňují čistotu psa, stav kůže, zdraví apod. (Barnard et al. 2016). Kotce jsou pro psy stresující prostředí, protože se musí vypořádat s mnoha podněty, nad nimiž mají malou kontrolu. To může vést ke zvýšení úrovně vzrušení, které se projevuje častějším nadměrným štěkáním. Dobrymi životními podmínkami ovlivňují útulky šanci k navrácení do rodiny (Amaya et al. 2020).

Velikost kotců samy o sobě výrazně neovlivňuje dané chování, avšak významně ovlivňují kvalitu a množství činností psů (Dalla Villa et al. 2013). Doporučené minimální rozměry kotců viz Tabulka 1.

Tabulka 1 – doporučené minimální rozměry kotců (RSPCA 2015)

Hmotnost psa	Minimální rozměry kotců
Do 20 kg	2 m × 2 m (4 m ²)
Nad 20 kg	2 m × 4 m (8 m ²)

Psí kotce by měly být rozděleny do určitých sekcí, které by psům poskytly možnost vyprázdnit se mimo prostor, kde pes spí. Pevné přepážky mezi kotci poskytují soukromí a pomáhají předcházet zranění, ale mohou také izolovat psa od jeho okolí (Hubrecht 1995).

Z hlediska prostředí hraje významnou roli ve vztahu k welfare i řada dalších kritérií, a to zejména:

- hluk
- osvětlení
- zápach
- ventilace, proudění vzduchu
- teplota a vlhkost

Hluk představuje zásadní problém welfare v útulcích. Většinu hluku v útulcích vytváří samotní psi štěkáním. Nepřiměřený hluk může vyvolat nadměrný stres a poškození či ztrátu sluchu (Žák & Doleželová 2017). Ustájení psů je kvůli štěkání často velmi hlučné a byly zaznamenány zvukové tlaky přes 100 decibelů (Hubrecht 1995). Akustická analýza prostředí odhalila hodnoty hladiny zvuku v rozmezí 100 a 108 dB. Výsledky hodnocení hluku naznačily možnost poškození sluchového systému člověka. Takové úrovně by mohly být považovány za nebezpečné také pro psy, zejména při delší době strávené v takovém hlučném prostředí (Scheifele et al. 2012). Zaměstnanci útulků by měli zjistit příčinu nadměrné vokalizace psů a zaměřit se na její příčinu. Mohou využít některé z metod enrichmentu (pravidelné venčení psů, využití krmných hraček, zvýšení sociálního kontaktu psů s lidmi, pouštění uklidňující hudby,

omezení přístupu nepovolaných osob do prostoru útulku apod.) (Žák & Doleželová 2017) viz též kapitola 3.2.6 Obohacování životních podmínek.

Světlo může ovlivňovat fyziologii i chování zvířat. Jedná se o vliv velice důležitý. Stres související s osvětlením se může projevit při nesprávné intenzitě, délce světelného režimu, typu osvětlení či umístění světelných zdrojů (Žák & Doleželová 2017).

Obecně platí, že ustájeným psům v útlucích by měl být umožněn přístup jak do vnitřních, tak do venkovních prostor útulku. Pokud útulek neumožňuje přístup k přirozenému dennímu světlu a psi musí být chováni pouze uvnitř, měli by mít k dispozici cyklus světla a tmy, který odpovídá vnější denní a noční době (RSPCA 2015). Osvětlení by mělo být přiměřené pro práci zaměstnanců a může být použita nízká úroveň nočního osvětlení ve zcela uzavřených zařízeních (Hubrecht 1995).

Součástí péče o psy by mělo být i pravidelné větrání ve vnitřních prostorech útulku. Musí být zajišťováno dostatek čerstvého vzduchu odpovídající kvality. To znamená, že by se měla udržovat nízká hladina a intenzita šíření pachů, škodlivých plynů, prachu a infekčních látek. Větrání je také jedna z možností, jak se zbavit přebytečného tepla a vlhkosti (RSPCA 2015). V psích útlucích v Rio Grande byly zkoumány souvislosti mezi výskytem respiračních virů a prostředím útulku. V prvním útulku se špatnými hygienickými a výživovými podmínkami bylo 78 % vzorků pozitivních. Druhý a třetí útulek měl hygienické a výživové podmínky uspokojivé, výsledky byly daleko nižší, a to méně než 10 %. Výsledky poukazují na to, že různá virová onemocnění jsou spojena s hygienickými a nutričními podmínkami. Důležitá jsou tedy preventivní opatření, včetně očkování apod., a to k tomu, aby se tyto infekce minimalizovaly a zlepšilo se celkové zdraví psů (Monteiro et al. 2016).

Každodenní čištění a dezinfekce prostředí, ve kterém se psi nachází, může být pro psy stresující. Proto je vhodné, aby v kotci vždy zůstal nějaký předmět s původním pachem zvířete. Přítomnost kvalitního vzduchu v rámci kotce je zásadní pro zajištění welfare zvířat v útulku. Akceptovatelná hladina amoniaku v ovzduší v prostředí psího útulku by měla být nižší než 2 ppm. Dlouhodobé trvání nepříznivých vyšších koncentrací amoniaku v ovzduší může způsobit podráždění oční a nosní sliznice (Žák & Doleželová 2017).

Doporučený, tj. vhodný vnitřní rozsah teplot je 15-24 °C a vlhkost 55 % +/- 10 %. Novorozená štěňata vyžadují teplotu okolí 26-28 °C po dobu nejméně prvních 10 dnů života (Hubrecht 1995). Dle RSPCA (2015) musí mít pes po celou dobu umístění v útulku určitou část s teplotním rozmezím 10-26 °C. Je-li to nutné, musí být při nedodržení teplotního rozmezí zajištěno vytápění nebo naopak automatické chlazení. Ventilační systém by měl být navržen tak, aby minimalizoval škodlivý průvan, aby se neobjevovalo zbytečné onemocnění u psů a nesmí být uzpůsoben tak, aby rušil hlukem psy a vyvolával tím stres aj. Příliš vysoká teplota stejně jako hodně nízká teplota může být pro psy v útulku stresující, což může mít za následek změny v jejich chování. Termoneutrální zóna pro psy se pohybuje v rozmezí 20-30 °C, pro relativní vlhkost platí 30-70 %. Tato rozmezí jsou závislá na věku, velikosti a plemeni psů a měla by být pravidelně kontrolována. U psů se v případě nevhodných teplotních podmínek mohou objevit projevy jako zrychlené dýchání, nadměrné pití, třes nebo tulení se k ostatním psům v kotci či neustále přesuny v rámci kotce (Žák & Doleželová 2017).

V současné době se všeobecně míní, že dobrá kvalita kotcového prostředí je zásadní podmínkou dobrých životních podmínek zvířat. Ideální prostředí by mělo nabízet dostatečné podněty k motivaci pro většinu normálního psího chování (Dalla Villa et al. 2013).

Dobrý kotec by měl umožnit uspokojit přirozenou zvědavost psů, tj. aby viděli vše, co se děje mimo jejich kotec. Jedním z řešení by bylo poskytnout plošiny ve výšce, které umožní psovi při ležení vidět přes ostatní oddíly. Zároveň by se tím zajistilo zvětšení využitelného prostoru pro psy (Hubrecht 1995).

Například v Útulku Tábor mají k dispozici vnitřní kotce s výběhy na dvůr, vnitřní kotce pro březí feny a štěňata, venkovní i vnitřní karanténu pro nově přijaté či nemocné psy i kočky, kočičí hernu, venkovní kotce, vlastní ordinaci a vnitřní pooperační kotce pro psy viz obrázky číslo 1 a 2. Kotce jsou vybaveny boudou či pelechem, podlážkou nebo lehátkem, stojanem s miskami na vodu a krmivo, případně hračkami (Útulek Tábor 2021).

Obrázek číslo 1 - Venkovní karanténa pro nově přijaté psy

Obrázek číslo 2 – Vnitřní kotce s výběhem ven na dvůr

V útulku Dogpoint v Kostelci nad Černými lesy mají kotce o rozměrech 2 × 2,5 m, 2 × 3 m či 2,5 × 2,5 m a jsou určeny převážně pro jednoho psa. V daném kotci má každý pes trvale zateplenou boudu, podestýlku a misku s vodou (Zemánková 2021).

3.2.3 Potrava, voda a spánek

Dle zákona 501/2020 Sb. na ochranu zvířat proti týrání, musí psi a jiná zvířata dostávat potravu, která je vhodná pro jejich stáří a plemeno, a která je podávána v dostatečném množství. Taktéž musí mít zvířata přístup k čisté, zdravotně nezávadné vodě.

Psi jsou v útulcích krmeni většinou jedenkrát, eventuálně vícekrát denně podle individuálních potřeb např. s ohledem na věk, zdravotní stav aj.

Psi v Útulku Tábor jsou krmeni 1× denně v ranní hodinách, v průběhu dne pak dostávají pamlsky a odpoledne kosti či jiné větší pamlsky na kousání, aby se zabavili (Útulek Tábor 2021).

V útulku Dogpoint jsou psi krmeni 2 × denně. První krmení probíhá po ranní procházce nejčastěji kolem deváté hodiny ranní. Kromě nemocných psů dostávají všichni psi BARF stravu tzn., že jsou krmeni stravou syrovou. Druhé krmení pak dostávají psi po odpolední procházce, a to přibližně v 16 hodin (Zemánková 2021). Psi dostávají misku se žrádlem zpravidla do svého kotce, aby se zamezilo negativním interakcím mezi psy při krmení, zejména agresivitě při hlídání misky s potravou.

Psi jsou v útulcích ustájeni v kotcích, tj. v místech oddělených od sebe a tráví zde většinu svého času, a to jednotlivě či kolektivně. Ve svém kotci mají zpravidla misku s pitnou vodou a často také pelech či deku, na které mohou odpočívat a spát. Kotce jsou převážně uspořádány tak, aby se psi ve vedlejších kotcích neviděli, naopak jsou viditelní psi na protějších stranách. Kotce by měly být pravidelně čištěny alespoň jedenkrát denně. V této době se psi, u kterých se v kotci provádí úklid, berou na procházky, aby se mohli vyvenčit mimo kotec.

3.2.4 Venčení a možnost volného pohybu

Procházky se psem významně snižují výskyt jejich nežádoucího chování (Wauthier et al. 2018). U menších plemen mohou majitelé výrazně zlepšit poslušnost svých psů tím, že budou důslednější ve vzájemných vztazích a budou se pravidelně účastnit herních a výcvikových aktivit s nimi (Arhant et al. 2010).

Venčení v útulcích probíhá většinou několikrát denně, avšak jedná se o záležitost výrazně individuální. V Útulku Tábor se psi venčí převážně v odpoledních hodinách. Délka procházek je různá, většinou trvá minimálně hodinu. Bývají však dny, kdy jsou psi venku na procházkách celé odpoledne. Útulek také disponuje venkovními výběhy, které slouží k volnému pohybu psů, viz obrázek číslo 3 a obrázek číslo 4 (Útulek Tábor 2021).

Obrázek číslo 3 – Malý výběh pro psy se zpevněným povrchem

Obrázek číslo 4 – Velký travnatý výběh pro psy

Kvůli nedostatku času a nízkému počtu zaměstnanců tráví psi v některých útulcích pouze krátkou dobu venku mimo kotec, a proto je těžké udržovat psí kotce v čistotě. Některé útulky však nabízejí možnost dobrovolníků, kteří ve svém volném čase mohou přijít vyvenčit některého psa. Významně tím pomohou jak zaměstnancům útulku, tak zpříjemní den některému ze psů. Veřejné venčení psů probíhá například v útulku Dogpoint, kde jsou psi

venčení v odpoledních hodinách (13.00 – 15.00 hod.), což znamená, že se psi mohou dostat ven na procházku i na dvě hodiny. V útulku jsou psi venčeni ještě 2 × během dne ošetřovateli, a to ráno od sedmé hodiny a mezi pátou a sedmou hodinou večerní. Během dne jsou psi kromě venčení ještě zapojováni do dalších aktivit. Někteří sportují, pokud se jedná o jedince s přebytkem energie nebo klidnější se berou na základní výcvik (např. manipulace se psem, základní povely, poslušnost aj.) (Zemánková 2020).

Volný pohyb bývá psům umožňován ve výběhu, což je oplocený prostor větších rozměrů, než má individuální kotec. Obvykle je s rostoucí vegetací, která slouží většinou pro více zvířat zároveň, dále pro jejich biologické a etologické potřeby jako sociální interakce, hry, značkování apod. (Žák & Doleželová 2017).

Prostory pro volný pohyb psů musí být navrženy a konstruovány tak, aby se předešlo zranění zvířat a aby byla zajištěna jejich bezpečnost. Zejména to zahrnuje využití zdravotně nezávadných materiálů a vybavení, materiálů vhodných k důkladné dezinfekci apod. (Žák & Doleželová 2017).

Psi v útulcích tráví většinu času neaktivně. Průměrná aktivita se denně pohybuje okolo 30-90 minut bez ohledu na velikost kotce (Dalla Villa et al. 2013).

Důsledky prostorového a sociálního omezení ukazují na pokles aktivity psů. Větší prostory mohou podporovat psy v běhu, nicméně jejich aktivita se výrazně zvyšuje hlavně tehdy, když jsou psi sociálně nebo environmentálně stimulováni (Dalla Villa et al. 2013).

3.2.5 Možnost socializace se psy a lidmi

Interakce psů s člověkem může být prospěšná jak pro dobré životní podmínky zvířat, tak pro úspěšnost adopce. Využití lidské interakce nemusí sloužit pouze ke snížení stresu psů, ale také jako zdroj informací o individuálním temperamentu či osobnosti psa, které by mohly být později použity k usnadnění adopce (Coppola et al. 2006).

Socializace v Útulku Tábor probíhá převážně na společných procházkách se psy kontrolovaně s náhubky. Na obrázku číslo 5 probíhá socializace bez použití náhubků, jelikož se jedná o psy, kteří se dlouho a velmi dobře znají. Určité interakce mezi psy probíhají také přes vstupní mříže kotců. Volně ve skupinách se psi nenechávají pobíhat, jelikož to útulek nepovažuje za bezpečné ani vhodné. Největší rozsah socializací však probíhá tehdy, má-li zájemce o adopci psa již své psy a je nutné je postupně před adoptí seznámit (Útulek Tábor 2021).

V útulku Dogpoint je většinou ustájeno 80–90 % samců. Kontakt mezi psy je proto velice omezený. Většinou se jedná o velké psy, kteří s ostatními psy nevycházejí. Útulek nechce riskovat, že by došlo k napadení, a také k prohloubení problémů s chováním k jiným psům. Pokud je v útulku ustájená fena nebo přátelský pes, lze uskutečnit společný kontakt. V tomto případě nemá útulek stabilního vyrovnaného jedince, se kterým by se dalo chování k jiným

psům nacvičit. Tento sociální kontakt se snaží nahradit kontaktem s ošetřovateli a co možná nejčtenějším pobytem mimo kotec (Zemánková 2020).

Obrázek číslo 5 – Socializace psů v Útulku Tábor

Hennessy et al. (2006) zkoumali výsledky probíhajícího socializačního programu pro útlukové psy. Výsledky poskytují důkazy o pozitivních výsledcích behaviorálních socializačních programů pro psy útulky. Díky tomu by se dalo využít lepšího předběžného poradenství pro majitele, které by zvyšovalo úspěšný výcvik domácích psů adoptovaných z útulku (Herron et al. 2007).

Lidská interakce (přítomnost, mazlení, hraní) snižuje behaviorální příznaky vzrušení a strachu (Shiverdecker et al. 2013).

3.2.6 Obohacování životních podmínek

Obohacování životního prostředí je koncept, který popisuje, jak lze změnit prostředí zvířat v zajetí v jejich prospěch či změnu chovatelských postupů. Mají za důsledek v nich probudit vhodné chování a schopnosti, čímž se zlepšují životní podmínky zvířat. Toto obohacování lze vhodně popsat jako obohacení chování. Tato definice vychází z práce se zvířaty v zoologických zahradách, lze ji použít však i na zvířata v jiných omezených podmínkách, jako jsou psi v útlucích (Moesta et al. 2015).

Obohacování životních podmínek je povinné ve většině laboratorních a zoologických zahradách. Některé útluky doposud neposkytují obohacení, které pomáhá zlepšovat behaviorální problémy psů (Moesta et al. 2015).

Druhy obohacování spadají do dvou rozsáhlých kategorií. První kategorií je sociální obohacení, které zahrnuje trávení času kontaktem s jinými psy či lidmi. Druhou kategorií

obohacení prostředí, ve kterém je pes ustájen. Jedná se převážně o obohacení smyslovými podněty, krmením či hračkami apod. (Moesta et al. 2015).

Dobré životní podmínky psů v útulcích mohou být mírně zlepšeny přidáním vhodných hraček do jejich kotců. Doporučuje se však tyto hračky vybírat individuálně a hračky obměňovat tak, aby se u psů zamezilo návyku na žvýkání apod. Zároveň je vhodné poskytovat i další formy obohacování životního prostředí pro útlkové psy (Wells 2004).

Správná sluchová stimulace chování psů umístěných v útulcích může mít vysoký vliv na zlepšení jejich životních podmínek. Studie prokázala, že psi trávili více času odpočinkem a méně času vestoje, pokud se hrála klasická hudba. Ta se jeví obzvláště prospěšná, jelikož nevede jenom k odpočinku a klidnému chování psů, které zájemci o psy považují za žádoucí, ale může také ovlivňovat rozpoložení zájemců a zvýšit pravděpodobnost, že si takového psa osvojí (Wells et al. 2002).

Hlavním cílem obohacování životních podmínek je udržovat psa v dobrém fyzickém i psychickém stavu. Při příjmu psa do útulku je počáteční pozornost zaměřena na podporu adaptace psa na nové prostředí. Dále pak na zvládnutí úrovně stresu a na návrat k normálním projevům chování. Výsledkem zavedením dobrého obohacování může být i ochrana proti typickým vzorcům chování v útulcích jako jsou projevy stereotypního chování či stres. Hlavně u psů dlouhodobě ustájených v zařízeních je to zásadní (Moestra et al. 2015). V dlouhodobém ustájení psů v útulcích mohou mít podmínky daných kotců, sociální prostředí apod. vliv na dobré životní podmínky psů (Dalla Villa et al. 2013).

3.2.7 Adopce psů z útulků

Výdej psů zájemcům znamená předání psa do náhradní péče třetí osobě, která bude o psa pečovat ve své domácnosti. Hlavním důvodem je zajištění lepší chovatelské i veterinární péče o psa, než je schopný poskytnout útulek sám a zvýšit tak welfare zvířete. Dalším důvodem může být i finanční úspora útulků, jelikož náklady spojené s péčí o zvířata následně hradí třetí osoba nikoli útulek. Při rozhodování o vydání psa se zohledňuje možnost přihlášení psa původním majitelem. V těchto případech mají útulky individuální podmínky pro osvojení (Žák & Doleželová 2017).

Pes může být adoptován do péče fyzické či právnické osobě pouze v případě, že skončila stanovená lhůta pro karanténu psa. Osvojitelům předává útulek psy pouze zdravé bez příznaků onemocnění. Psi jsou vydáváni zájemcům v provozní době útulku či podle individuální domluvy pověřeným zaměstnancem útulku. Každý osvojitel obdrží od útulku potvrzení o převzetí psa v podobě smlouvy či smlouvu o převzetí psa do náhradní péče. Dále pak očkovací průkaz se záznamy o aplikovaných antiparazitikách a vakcinaci. Osvojitel má zákonné povinnosti spojené s péčí o psa, zejména přeočkování psa proti vzteklině, případně podle podmínek ve smlouvě vydat psa původnímu majiteli (Žák & Doleželová 2017).

V České republice byla prováděna studie hodnotící faktory pro přijetí a odevzdání psů do útulků. Důležitým faktorem bylo pohlaví psů. Samci zůstávali v útulcích déle než feny. Důležitým faktorem byl rovněž věk a velikost psa, kdy se méně adoptovali psi starší a větší. Byl

prokázán také vliv barvy srsti psa a plemene. Kříženci zůstávali v útulku výrazněji déle než psi určitého plemene (Žák et al. 2014).

Dle studie Němcová & Novák (2003) bylo ovšem zjištěno, že pohlaví psů nehraje významnou roli při adopci psa. Tento faktor může ovlivnit množství psů a útulků ve studiích. Také však individuální preference zájemců těchto hodnocených adoptovaných psů. Nejvíce adoptovaných psů bylo ve stáří od 2 měsíců do 2 let. Druhou nejčastěji adoptovanou skupinou byla skupina s věkovým rozmezím 2-5 let (Němcová & Novák, 2003). Dalo by se tedy říci, že mladší psi mají větší šanci na adopci než psi starší.

Počet adopcí v útulcích je často nižší, než je počet přijímaných zvířat, což nevyhnutelně vede k přeplněným zařízením. V těchto případech zvířata pravděpodobně stráví zbytek svého života v útulcích (Dalla Villa et al. 2013).

V Severním Irsku zkoumali míru výskytu problémů s chováním, které se mělo projevit do 4 týdnů od získání psa z útulku. Většina respondentů, která se do studie zapojila, uvedla, že jejich pes vykazoval určitý problém s chováním, Nejčastěji se jednalo o strach (Wells & Hepper 2000).

Hodně psů, jenž vykazují problémy s chováním (agresivita, štěkání apod.), je vráceno zpátky do útulků. Počet psů přijatých nebo vrácených do útulků s problémy chování lze snížit zvýšením povědomí veřejnosti o možnosti odstranění nežádoucího chování vhodným výcvikem. Případně zavedením tohoto výcviku i do útulků (Wells & Hepper 2000). Trénování psi se během 8 týdnů experimentu naučili chodit na vodítku, sedět na povel a nevyskakovat na lidi. Díky tomuto výcviku byli psi 1,4× častěji adoptováni než psi necvičení (Lueascher & Medlock 2009). Výcvik psů v útulcích nemusí připravit psa jen na úspěšnou adopci, ale pomáhá mu zpříjemnit chvíle, které v útulku musí strávit (Moesta et al. 2015).

Zjištění naznačují, že dlouhá doba strávená v útulku může psy negativně ovlivnit. Mohou se chovat způsobem, který potenciální zájemce obecně nepovažuje za atraktivní. Tím se může snížit šance na adopci takových psů, což má za následek delší dobu strávenou v útulku a možný vývoj dalších nežádoucích chování (Wells et al. 2002). Za méně atraktivní chování by zájemce mohl požadovat ignoraci ze strany psa, nezájem o pamlsky či hračky, sníženou nebo naopak zvýšenou aktivitu apod. Zájemce by měl brát v úvahu při výběru psa z útulku to, že mnoho psů se ve svém kotci chová jinak než na procházce, případně po určitém času stráveném v novém domově. Šance na adopci by mohla být vyšší, pokud by se s těmito psy zájemci blíže seznámili a dali by jim šanci i přes prvotně nevhodné chování v kotci.

U mnoha psů však není téměř žádná šance na jejich adopci (nepublikovaná data atd.), což mohou způsobovat i nevhodné životní podmínky v útulcích (Dalla Villa et al. 2013).

3.3 Individuální ustájení psů v útulcích

V Útulku Tábor jsou psi ustájení převážně individuálně. Společně jsou ustájení psi pouze v případě, že byli nalezeni společně a patří k sobě, znají se a dobře spolu vycházejí. V takových případech se jim útulek snaží najít i společný domov (Útulek Tábor 2021).

Také v útulku Dogpoint je většina psů ustájena individuálně. Hlavním důvodem je to, že většina psů, kteří se dostanou do tohoto útulku, jsou nesocializovaní jedinci (převážně kříženci velkých plemen), a proto je velkým rizikem nechat je spolu. Totéž platí i o volném výběhu či venčení dvou nebo více psů najednou (Zemánková 2021).

Psi musí být někdy umístěni samostatně z karanténních důvodů. V takových případech by se mělo více uvažovat nad poskytnutím dostatečného času na kontakt se člověkem či na pobyt v zajímavém prostředí (Hubrecht 1995).

Z praktického hlediska jsou individuální kotce funkčnější, zvířata mohou být zvládnuta snadněji, existuje větší stupeň kontroly nad hygienou a zdravím a je sníženo riziko agonistických interakcí mezi psy (Dalla Villa et al. 2013).

3.3.1 Pozitiva individuálního ustájení

Vzhledem ke krátké době, kterou psi v útulku většinou stráví, lze považovat za přijatelnější individuální ustájení, které nevyžaduje přizpůsobení zvířete na skupinové prostředí (Newbury et al. 2010). Většina útulků upřednostňuje individuální ustájení vzhledem k riziku napadení psů mezi sebou a vzhledem k možnosti zhoršení případného stresu a z toho vyplývajících trvalých následků na chování.

3.3.2 Negativa individuálního ustájení

Individuálně umístění psi v kotcích, kteří jsou ustájeni v útulcích, jsou permanentně vystaveni izolaci, což má negativní vliv na dobré životní podmínky psů (Dalla Villa et al. 2013).

Stereotypní pohybové aktivity jsou obvykle příznakem chronického stresu. Většinou jsou spojeny s dlouhodobě špatným ustájením (Dalla Villa et al. 2013). Psi se velmi odlišně chovají v různých režimech ustájení. Osamělí psi bývají často méně aktivní a tráví více času stereotypním chováním, např. neustálým chozením uvnitř kotce (Hubrecht et al. 1992).

Často je pozorována zvýšená péče o sebe v důsledku sociálního a prostorového omezení (Villa et al. 2013). Během období ustájení v útulcích se vyvolaly v nevyhovujících podmínkách nežádoucí projevy chování jako je nadměrné samočištění či štěkání a byly spojovány s případy koprofágie a stereotypního chování (Beerda et al. 1999).

3.4 Kolektivní ustájení psů v útulcích

Skupinové ustájení přináší psům sociální obohacení (Newbury et al. 2010; Schultz 1999). Kolektivní ustájení může mít mnoho podob. Některé kotce slouží pro dva vhodné psy. Někteří psi jsou během dne ve středně velkých skupinách a poté vráceni do individuálních kotců ke krmění a spánku. Jiní se rozhodnou psy ustájit individuálně a poskytují jim sociální interakce tak, že nechají pár psů společně chodit nebo cvičit a hrát si bez vodítka v oploceném výběhu nebo případně ve výcvikovém prostoru (Schultz 1999).

3.4.1 Předběžná opatření pro kolektivní ustájení

Hromadné ustájení psů v útulcích nemusí být pro všechny psy vhodná forma sociálního kontaktu. Je nezbytné pečlivě vybírat psy podle věku, pohlaví a chování před seskupením. Psi musí projít preventivním vyšetřením nemocí, kontrolou parazitů a očkováním. Personál by měl být odborně proškolen, měl by umět rozpoznat stresové signály a včas předejít nežádoucím interakcím mezi psy (Newbury et al. 2010).

Při rozhodování o ustájení psů ve dvojicích nebo skupinách (z důvodu sociálního obohacení) je třeba vzít v úvahu řadu faktorů. Je potřeba zvážit plemeno, věk, velikost, pohlaví, reprodukční stav a individuální osobnost psa (Schultz 1999).

V útulcích je časté, že se mezi zvířaty šíří infekční choroby (Protopopova 2016). Proto by měl každý nováček, zařazující se do skupiny, podstoupit veterinární vyšetření. To zahrnuje odběr vzorku stolice, měření teploty a vyšetření případných kožních onemocnění, jako např. svrabu či hledání blech a klíšťat, příp. onemocnění dýchacích cest (výtok z nosu, kašel apod.). Potom může být teprve připuštěn do skupiny zdravých jedinců (Schultz 1999).

Základní charakteristikou kvalitního útlukového zařízení je dostatečné množství odpočíváren, hraček a krmných stanic vzhledem k počtu jedinců a přiměřeně velký prostor na vylučování (Newbury et al. 2010).

Neexistují minimální rozměry kotců, ve kterých jsou psi kolektivně ustájeni. Dostatečná velikost skupinového ustájení je nezbytná proto, aby byla zvířatům zajištěna tzv. komfortní zóna, ve které se budou cítit bezpečně. Díky ní se zabrání případné konfrontaci s ostatními psy (Newbury et al. 2010). Patříčně velké skupinové ustájení zamezí rovněž tomu, aby psi leželi ve výkalech (Schultz 1999).

Před úspěšným vytvořením skupinového ustájení je třeba vyřešit otázku personálního zajištění, čištění, krmení a prostoru. Při umístění více než jednoho psa do kotce by měl být vytvořen dostatek místa k tomu, aby si všichni psi mohli pohodlně lehnout (Schultz 1999).

Psí skupiny ustájené hromadně v útulku by neměly převýšit počet šesti psů kvůli snadnějšímu sledování a snížení případného rizika infekčních chorob (Newbury et al. 2010). Nežádoucí je nahodilé seskupení zvířat z důvodu nedostatečného prostoru. Zvířata, která se navzájem neznají, nesmí být chována skupinově či párově, dokud není pečlivě posouzen jejich zdravotní stav a chování (Newbury et al. 2010).

Páry psů, které mají být umístěny do menších výběhů, by neměly být vybírány náhodně. Ideálním seskupením jsou páry opačného pohlaví, a to proto, aby se zabránilo problémům s hierarchií a z toho vyplývající případnou agresivitou. V případech ustájení párů opačného pohlaví byly sociální interakce vždy pozitivní (přátelské a hravé chování), zatímco nežádoucí projevy chování nebyly nikdy zaznamenány (Dalla Villa et al. 2013). Oba párování psi by měli být vykastrováni, resp. jeden z nich být vykastrován musí (Schultz 1999; Newbury et al. 2010).

U štěňat by se mělo hromadné ustájení zvážit vzhledem k důležitosti socializace a větší náchylnosti k infekčním onemocněním. Psi v reprodukčním věku by skupinově ustájení být neměli (Newbury et al. 2010).

Při určování, zda je pes vhodným kandidátem na skupinové ustájení či hraní, je třeba brát v úvahu jeho povahové rysy. Je třeba posoudit míru vzrušení, herní styl, úroveň aktivity a zda pes projevuje agresivní chování v souvislosti s bráněním své potravy či hraček vůči jiným psům (Schultz 1999).

Nepřijatelné je seskupovat psy, kteří jsou nesocializovaní vůči jiným psům nebo fyzicky napadají ostatní psy. Zdravotně handicapovaní psi, kteří mohou žít ve skupině, je potřeba začleňovat postupně. V případě, že není pro jedince skupinové ustájení vhodné, musí být v daném útulku i alternativa individuálního ustájení (Newbury et al. 2010).

Dohled nad psími herními skupinami musí zajistit minimálně dva zaměstnanci nebo dva vyškolení dobrovolníci. Jejich úkolem je psům věnovat pozornost, uklidnit, případně vyřadit ze skupiny jedince, kteří jsou příliš vzrušení, a to proto, aby se zabránilo fyzickému napadání. Zvláště pozorní by měli být zaměstnanci při vytváření nových skupin (Schultz 1999).

3.4.2 Pozitiva kolektivního ustájení

Hromadné ustájení psů v útulcích přináší psům zdravý společenský kontakt, soužití s jinými jedinci a zlepšení jejich životních podmínek (Newbury et al. 2010). Jedná o zvířata, která jsou vysoce sociální (Feddersen-Petersen 2007).

U kolektivního ustájení existují značné obavy z možného napadání mezi psy. Tato jsou však zcela neopodstatněné. U převážné většiny skupinových ustájení došlo mezi psy k urovnání pomocí behaviorálních rituálů (Mertens et al. 1996).

Velké množství útulků není uzpůsobeno k tomu, aby chovalo psy hromadně v kotcích. Mohou však zrealizovat alternativy ve formě skupinového hraní mimo ustájení (Flower 2016; Newbury et al. 2010) nebo poskytnutím vizuálního kontaktu psů v podobě umístění kotců proti sobě. Tím by se zlepšil jejich život po dobu strávenou v útulku a zvýšila by se šance na nový domov (Wells et al. 1998).

Jedním z nejdůležitějších úkolů pro zlepšení životních podmínek psů chovaných v útulcích je snížení jejich stresu. Doporučeným prostředkem ke zlepšení je upravení ustájení na skupinové (Grigg et al. 2017). Zdůrazňují se zlepšené životní podmínky u psů umístěných v páru či skupinově ve srovnání s individuálně umístěnými psy (Dalla Villa et al. 2013).

Tento typ ustájení lze použít pro zajištění kvalitnějších životních podmínek (Newbury et al. 2010) a může mít pozitivní vlivy na problematické chování psů (Mertens et al. 1996). Poskytnutím kontaktu s ostatními psy můžeme vyvolat projevy přirozeného chování. Skupinové ustájení nabídla více sociálních a environmentálních podmětů a podle očekávání se psi více zajímali o okolní prostředí. Psi byli více motivováni k tomu, aby vyjadřovali své běžné chování, např. hrabání. Také docházelo k častějšímu projevu komunikačních projevů jako je např. vrtění ocasů (Dalla Villa et al. 2013).

Bylo pozorováno, že psi při párovém ustájení strávili delší dobu odpočinkem ve srovnání se stavem, kdy byli umístěni ve skupinách. Avšak psi ustájení kolektivně (párově či skupinově) spali více než psi sociálně izolovaní (Dalla Villa et al. 2013). Domácí psi jsou sociální zvířata a bylo zaznamenáno mnoho úspěchů v projevech žádoucího chování bez negativních

dopadů (Grigg et al. 2017). Byl vyvinut protokol pro kolektivní ustájení psů v útulcích, který zvyšuje pozitivní účinky a snižuje negativní účinky spojené se seskupováním psů (Santos et al. 2013).

Jako většina větších savců, tráví psi značnou část svého času neaktivně. Avšak během aktivních období se mohou díky předvídatelnému a omezujícímu prostředí snadněji a častěji nudit (Hubrecht 1995). Dle průzkumu Dalla Villa et al. (2013) strávili psi ustájení ve skupinách v průměru 90 % svého času neaktivně, přibližně 6,5 % aktivně. Ve zbylých 3,5 % vykazovala zvířata ostatní projevy chování vč. sociální interakce, stravovacího chování apod. Díky zajímavějšímu prostředí, které poskytuje kolektivní ustájení, je však denní aktivita psů vyšší než u individuálního ustájení.

Věk psů a čas, který v útulku strávili, ovlivňuje míru aktivity. Do hodnocení by měly být tyto faktory zahrnuty. Přestože větší část dne je pro psy neaktivní, tráví pouze 42 % tohoto času odpočinkem či spánkem. Zbývající čas jsou pozorní a vizuálně prohledávají prostředí. U skupinově ustájených psů byly častěji pozorovány pozitivní sociální interakce s ostatními psy i lidmi. Strávili také více času zkoumáním podlahy svých kotců, pravděpodobně kvůli zvýšeným čichovým podnětům (Hubrecht et al. 1992; Dalla Villa et al. 2013). Aktivita sama o sobě nemusí být nutně dobrým ukazatelem dobrých životních podmínek. V tomhle ohledu je důležité, zda se jedná o pozitivní vykonávanou činnost, což lze určit dle projevů chování ustájených psů (Dalla Villa et al. 2013).

Díky dostatečné socializaci se snižuje výskyt nežádoucího chování a zvířata mohou být umísťována do nových domovů rychleji než ta, která jsou ustájena individuálně. Vzhledem k menší míře výskytu problematického chování jsou majitelé s novými psy spokojenější, a proto jsou také tito psi s menší pravděpodobností vráceni zpět do útulků (Mertens et al. 1996).

Psi při přemísťování z individuálního ustájení do kolektivního vykazovali stresové chování zcela minimálně, a to ostražitostí a opakujícími se pohyby (skákání apod.). Míra stresu a stresových reakcí (štěkot, snížení hladiny kortizolu apod.) byly celkově sníženy při kolektivním ustájení (Grigg et al. 2017).

Skupinové ustájení nabízí způsob, jak zlepšit životní podmínky psů v útulcích. Současné výzkumy dokazují, že skupinové ustájení zlepšuje celkovou životní pohodu psů (Ahola et al. 2007). Důkazem jsou změny v projevech chování např. menší četnost štěkání a stereotypního chování apod. (Schultz 1999). Tyto změny by neměly být ignorovány s ohledem na rozhodnutí o typu ustájení (Dalla Villa et al. 2013).

3.4.3 Negativa kolektivního ustájení

Početní stavy psů v útulcích často vyžadují seskupení, jelikož mnoho útulků má nedostatečnou kapacitu (Santos et al. 2013). Tito psi mohou být vystavováni infekčním onemocněním při nedodržování preventivních karantén (Newbury et al. 2010). V některých útulcích je kolektivnímu ustájení často zabraňováno, a to z důvodu zvýšeného rizika agresivního chování (Dalla Villa et al. 2013).

U 18,5 % psů, kteří se hromadně ustájovali, byly viditelné projevy agresivního chování, které nezahrnovaly fyzické napadení. U 10 % se páry nemohly vytvořit kvůli vzájemným projevům agresivního chování včetně fyzického napadení, avšak bez pokousání (Santos et al. 2013). Ve studii Santos et al. (2013) bylo u 18,5 % vytvořených párů zaznamenáno nežádoucí chování. U třech párů (10 %) byly vidět oboustranné projevy agresivního chování, které zahrnovaly fyzické napadení bez ublížení na zdraví.

Stres u zvířat může být vyvolán častými změnami ve skupině (přidáváním a odebráním jedinců v rámci skupiny). Je tudíž snahou o minimalizování těchto procesů (Newbury et al. 2010). U některých jedinců byly zpozorovány opakující se aktivní projevy chování ovlivněné vnějšími podněty ve skupinovém bydlení (Villa et al. 2013).

4 Závěr

Cílem bakalářské práce bylo s pomocí nových vědeckých poznatků popsat a utřídit pozitivní i negativní vlivy jednotlivých typů ustájení a vyhodnotit jejich působení na chování psa.

V celkovém projevu psiho chování jsou zahrnuty vnitřní i vnější vlivy vč. emocí. Chování je proto typické pro každého jedince. V bakalářské práci byl převážně kladen důraz na vnější faktory, např. kvalitu kotců, prostředí útulku, potravu, vodu, spánek, možnost pohybu a socializace, které ovlivňují chování psů v útlucích.

Na základě uvedených informací lze tvrdit, že podmínky ustájení psů v útlucích významně ovlivňují jejich celkové fyzické i psychické zdraví, vč. projevů psiho chování. Výrazný vliv má stres, způsobený špatnými podmínkami v útlucích, který psi mohou zažívat. U psů se kvůli špatným podmínkám mohou začít projevovat známky stereotypního či jiného problematického chování. Je důležité se zaměřit na kvalitu a typ ustájení, které bude psům poskytováno. Důležitou součástí je dostatek prostoru a pohybu v rámci i mimo kotec, možnost úkrytu i odpočinku, vhodné fyzikální podmínky, čistota v kotci či dostatečná četnost socializace s ostatními psy a lidmi.

Psi, kteří čekají na adopci, mohou strávit v útulku dlouhou dobu. Proto je pro ně kvalita a typ ustájení v útulku velice podstatná a má významné dopady na jejich chování. Negativními dopady mohou být projevy problematického chování. Často se jedná o agresivní chování, vč. štěkání, napadání apod. Dále se může jednat o snížení aktivity, projevy stereotypního chování, ztrátu zájmů o vnější podněty aj. Při nedostatku sociálního kontaktu mohou psi vykazovat známky nežádoucího chování. Mnoho útulků má psy ustájené individuálně, aby se vyhnuli agresivnímu chování a případným zraněním. Ve většině případů jsou však tyto obavy zbytečné a převážná většina psů spolu dobře vychází.

Při dodržování preventivních opatření lze brát kolektivní typ ustájení jako vhodnější pro dobré životní podmínky psů ustájených v útlucích, zejména pro dlouhodobější pobyt. Jelikož má skupinový typ ustájení pozitivní vliv na problematické chování, je tím zvýšena šance pro úspěšnou adopci. Tento typ ustájení také zajišťuje vyšší četnost projevů přirozeného chování, vč. loveckého, teritoriálního, sociálního chování, aj. Ustájení psů skupinově, resp. zvýšení četnosti sociálního kontaktu s ostatními psy, má pozitivní vliv na kvalitu životní pohody – welfare psů v útlucích. Pro některé psy může být individuální ustájení vhodnější formou z různých důvodů např. stáří, zdravotní stav, povaha apod. Nutností je proto zhodnocení individuality psa, díky které zvolíme vhodnější typ ustájení pro daného jedince.

5 Literatura

- Ahola L, Hänninen S, Mononen J. 2007. A note on stereotyped behaviour in pair and group-housed farmed juvenile raccoon dogs. *Applied Animal Behaviour Science* **107**:174-180.
- Akkad DA, Gerding WM, Gasser RB, Epplen JT. 2015. Homozygosity mapping and sequencing identify two genes that might contribute to pointing behavior in hunting dogs. *Canine Genetics and Epidemiology* **2**:5.
- Amat M, Camps T, Le Brench S, Manteca X. 2014. Separation anxiety in dogs: the implications of predictability and contextual fear for behavioural treatment. *Universities Federation for Animal Welfare* **23**:263-266.
- Amaya V, Paterson MBA, Phillips CJC. 2020. Effects of Olfactory and Auditory Enrichment on the Behaviour of Shelter Dogs. *Animals* **10**:518.
- Arai S, Ohtani N, Ohta M. 2011. Importance of Bringing Dogs in Contact with Children during Their Socialization Period for Better Behavior. *Journal of Veterinary Medical Science* **6**:747.
- Arena L, Wemelsfelder F, Messori S, Ferii N, Barnard S. 2017. Application of Free Choice Profiling to assess the emotional state of dogs housed in shelter environments. *Applied Animal Behaviour Science* **195**:72-79.
- Arhant C, Bubna-Littitz H, Bartels A, Futschik A, Troxler J. 2010. Behaviour of smaller and larger dogs: Effects of training methods, inconsistency of owner behaviour and level of engagement in activities with the dog. *Applied Animal Behaviour Science* **123**:131-142.
- Baran BE, Allen JA, Rogelberg SG, Spitzmüller C, DiGiacomo NA, Webb JB, Carter NT, Clark OL, Teeter LA, Walker AG. 2009. Euthanasia-related strain and coping strategies in animal shelter employees. *Journal of the American Veterinary Medical Association* **235**:83-88.
- Barnard S, Pedernera C, Candeloro L, Ferii N, Velarde A, Dalla Villa P. 2016. Development of a new welfare assessment protocol for practical application in long-term dog shelters. *Veterinary Record* **178**:18.
- Battaglia CL. 2009. Periods of Early Development and the Effects of Stimulation and Social Experiences in the Canine. *Journal of Veterinary Behavior* **4**:203-210.
- Beerda B, Schilder MBH, Van Hooff JARAM, De Vries HW, Mol JA. 1999. Chronic Stress in Dogs Subjected to Social and Spatial Restriction. I. Behavioral Responses. *Physiology & Behavior* **66**:233-242.
- Boxall J, Heath S, Bate S, Brautigam J. 2004. Modern concepts of socialisation for dogs: implications for their behaviour, welfare and use in scientific procedures. *Alternatives to laboratory animals* **2**:81-93.

- Casey RA, Loftus B, Bolster C, Richards GJ, Blackwell EJ. 2014. Human directed aggression in domestic dogs (*Canis familiaris*): Occurrence in different contexts and risk factors. *Applied Animal Behaviour Science* **152**:52-63.
- Clay L, Paterson M, Bennett P, Perry G, Phillips C. 2019. Early Recognition of Behaviour Problems in Shelter Dogs by Monitoring them in their Kennels after Admission to a Shelter. *Animal (Basel)* **9**:875.
- Coppola CL, Grandin T, Enns RM. 2006. Human interaction and cortisol: Can human contact reduce stress for shelter dogs? *Physiology & Behavior* **87**:537-541.
- Dalla Villa P, Barnard S, Di Fede E, Podaliri M, Candeloro L, Di Nardo A, Siracusa C, Serpell JA, 2013. Behavioural and physiological responses of shelter dogs to long-term confinement. *Veterinaria Italiana* **49**:231-241.
- Diesel G. 2011. Reducing stress in dogs in shelters. *Veterinary Record* **169**:386-387.
- Dreschel NA. 2010. The effects of fear and anxiety on health and lifespan in pet dogs. *Applied Animal Behaviour Science* **125**:157-162.
- Duffy DL, Hsu Y, Serpell JA. 2008. Breed differences in canine aggression. *Applied Animal Behaviour Science* **114**:441-460.
- Ellis R. 2014. Dog and Cat Bites. *Am Fam Physician* **90**:239-243.
- Farhooody P, Mallawaarachchi I, Tarwater PM, Serpell JM, Duffy DL, Zink C. 2018. Aggression toward Familiar People, Strangers, and Conspecifics in Gonadectomized and Intact Dogs. *Frontiers in Veterinary Science* **5**:1-13.
- Feddersen-Petersen DU. 2007. Social behavior of dogs and related canids. *The behavioural biology of dogs* **7**:105-119.
- Flower S. 2016. The effect of play group on the behavior of shelter dogs. CUNY Academic works.
- Fürst Z. 2021. Útulek Tábor pro psy a kočky. Available from www.utulektabor.cz (accessed January 2021).
- Gazzano A, Mariti C, Notari L, Sighieri C, McBride EA. 2008. Effects of early gentling and early environment on emotional development of puppies. *Applied Animal Behaviour Science* **110**:294-304.
- Goleman M, Drozd L, Karpiński M, Czyżowski P. 2014. Black dog syndrome in animal shelters. *Medycyna Weterynaryjna* **70**:122-127.
- Goleman M. 2010. Impact of sex, age and raising place on puppies' aptitude test results. *Roczniki Naukowe Polskiego Towarzystwa Zootechnicznego* **6**:37-43.
- Grigg EK, Nibblett BM, Robinson JQ, Smits JE. 2017. Evaluating pair versus solitary housing in kennelled domestic dogs (*Canis familiaris*) using behaviour and hair cortisol: a pilot study. *Veterinary Record Open* **4**.

- Harvey ND, Craigon PJ, Blythe SA, England GCW, Asher L. 2016. Social rearing environment influences dog behavioral development. *Journal of Veterinary Behavior* **16**:13-21.
- Hemy M, Rand J, Morton J, Paterson M. 2017. Characteristics and Outcomes of Dogs Admitted into Queensland RSPCA Shelters. *Animals* **7**:67.
- Hennessy MB, Morris A, Linden F. 2006. Evaluation of the effects of a socialization program in a prison on behavior and pituitary-adrenal hormone levels of shelter dogs. *Applied Animal Behaviour Science* **99**:157-171.
- Hennessy MB, Voith VL, Young TL, Hawke JL, Centrone J, McDowell AL, Linden F, Davenport GM. 2010. Exploring Human Interaction and Diet Effects on the Behavior of Dogs in Public Animal Shelter. *Journal of Applied Animal Welfare Science* **5**:253-273.
- Hennessy MB. 2013. Using hypothalamic-pituitary-adrenal measures for assessing and reducing the stress of dogs in shelters: A review. *Applied Animal Behaviour Science* **149**:1-12.
- Herron ME, Lord LK, Hill LN, Reisner IR. 2007. Effects of preadoption counseling for owners on house-training success among dogs acquired from shelters. *Journal of the American Veterinary Medical Association* **231**:558-562.
- Herron ME, Lord LK, Hussein SE. 2014. Effects of preadoption counseling on the prevention of separation anxiety in newly adopted shelter dogs. *Journal of Veterinary Behaviour* **9**:13-21.
- Hetts S, Clark JD, Calpin JP, Arnold CE, Mateo JM. 1992. Influence of housing conditions on beagle behaviour. *Applied Animal Behaviour Science* **34**:137-155.
- Howell TJ, King T, Bennett PC. 2015. Puppy parties and beyond: the role of early age socialization practices on adult dog behavior. *Veterinary medicine (Auckland, N.Z.)* **6**:143-153.
- Hubrecht R. 1995. Physical Needs, and Social Needs. *Dogs and dog housing. Environmental Enrichment Information Resources for Laboratory Animals*:1965-1995.
- Hubrecht RC, Serpell JA, Poole TB. 1992. Correlates of pen size and housing conditions on the behaviour of kennelled dogs. *Applied Animal Behaviour Science* **34**:365-383.
- Jambrović M. 2019. Prva četiri su najvažnija: o važnosti pravilne rane socijalizacije štenaca. *Veterinar* **57**.
- Kaiser S, Sachser N. 2005. The effects of prenatal social stress on behaviour mechanisms and function. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews* **29**:283-294.

- King T, Marston LC, Bennett PC. 2012. Breeding dogs for beauty and behaviour: Why scientists need to do more to develop valid and reliable behaviour assessments for dogs kept as companions. *Applied Animal Behaviour Science* **137**:1-12.
- Koster JM, Tanskersley KB. 2012. Heterogeneity of hunting ability and nutritional status among domestic dogs in lowland Nicaragua. *Proceedings of the National Academy of Sciences* **109**:E463-E470.
- Kwan JY, Bain MJ. 2013. Owner Attachment and Problem Behaviors Related to Relinquishment and Training Techniques of Dogs. *Journal of Applied Animal Welfare Science* **16**:168-183.
- Liinamo AE, Karjalainen L, Ojala M, Vilva V. 1997. Estimates of Genetic Parameters and Environmental Effects for Hunting Performance in Finnish Hounds. *Journal of Animal Science* **75**:622-629.
- Luescher AU, Medlock RT. 2009. The effects of training and environmental alterations on adoption success of shelter dogs. *Applied Animal Behaviour Science* **117**:63-66.
- Lupien SJ, McEwen BS, Gunnar MR, Heim C. 2009. Effects of stress throughout the lifespan on the brain, behaviour and cognition. *Nature Reviews Neuroscience* **10**:434-445.
- Majecka K, Pasiak M, Pietraszewski D, Smith C. 2020. Behavioural outcomes of housing for domestic dog puppies (*Canis lupus familiaris*). *Applied Animal Behaviour Science* **222**.
- Mariti, C, Gazzano, A, Moore, JL, Baragli, P, Chelli, L, Sighieri, C. 2012. Perception of dogs' stress by their owners. *Journal of Veterinary Behavior* **7**:213-219.
- Matthias J, Templin M, Jordan MM, Stanek D. 2015. Cause, Setting and Ownership Analysis of Dog Bites in Bay County, Florida from 2009 to 2010. *Zoonoses Public Health* **62**:38-43.
- McMillan FD. 2017. Behavioral and psychological outcomes for dogs sold as puppies through pet stores and/or born in commercial breeding establishments: Current knowledge and putative causes. *Journal of Veterinary Behavior* **19**:14-26.
- Mehrkam LR, Wynne CDL. 2014. Behavioral differences among breeds of domestic dogs (*Canis lupus familiaris*): Current status of the science. *Applied Animal Behaviour Science* **155**:12-27.
- Mertens PA, Unshelm I. 1996. Effects of group and individual housing on the behavior of kennelled dogs in animal shelters. *Anthrozoös* **9**: 40-51.
- Miklósi A. 2012. *Dog Behaviour, Evolution, and Cognition*. Oxford University Press, Oxford.
- Mitcham A. 2015. *Effect of Socialization on Impulsivity in the Domestic Dog*.

- Moesta A, McCune S, Deacon L, Kruger KA. 2015. Canine enrichment. Center for the Interaction of Animals & Society, University of Pennsylvania School of Veterinary Medicine, Philadelphia, USA.
- Mohan-Gibbons H, Dolan ED, Reid P, Slater MR, Mulligan H, Weiss E. 2018. The Impact of Excluding Food Guarding from a Standardized Behavioral Canine Assessment in Animal Shelters. *Animals* **8**:27.
- Mohan-Gibbons H, Weiss E, Slater M. 2012. Preliminary Investigation of Food Guarding Behavior in Shelter Dogs in the United States. *Animals* **2**:331-346.
- Mondelli F, Previe EP, Verga M, Levi D, Magistrelli S, Valsecchi P. 2004. The Bond That Never Developed: Adoption and Relinquishment of Dogs in a Rescue Shelter. *Journal of Applied Animal Welfare Science* **7**:235-266.
- Monteiro FL, Cargnelutti JF, Martins M, Anziliero D, Erhardt MM, Flores EF. 2016. Detection of respiratory viruses in shelter dogs maintained under varying environmental conditions. *Brazil Journal of Microbiology* **47**:876-881.
- Němcová D, Novák P. 2003. Adoption of Dogs in the Czech Republic. *Acta Vet. Brno* **72**:421-427.
- Newbury S et al. 2010. Guidelines for standards of care in animal shelters. *The association of shelter veterinarians* 31-32.
- Patronek GJ, Bradley J. 2016. No better than flipping a coin, Reconsidering canine behavior evaluations in animal shelters. *Journal of Veterinary Behavior* **15**:66-77.
- Protopopova A, Gilmour AJ, Weis RH, Shen JY, Wynne CDL. 2012. The effects of social training and other factors on adoption success of shelter dogs. *Applied Animal Behaviour Science* **142**:61-68.
- Protopopova A. 2016. Effects of sheltering on physiology, immune function, behavior, and the welfare of dogs. *Physiology & Behavior* **159**:95-103.
- Pullen AJ, Merrill RJN, Bradshaw JWS. 2010. Preferences for toy types and presentations in kennel housed dogs. *Applied Animal Behaviour Science* **125**:151-156.
- Riganelli S, Antinini S, Gubbiotti M, De Cosmo A, Valbonesi A, Renieri C. 2016. Non-genetic factors affecting hunting ability in Italian Maremma scent hound. *Italian Journal of Animal Science* **15**:375-378.
- RSPCA. 2015. The welfare of seized dogs in kennels. Available from www.politicalanimal.org.uk (accessed October 2020).
- Ruusila V, Pesonen M. 2004. Interspecific cooperation in human (*Homo sapiens*) hunting: the benefits of a barking dog (*Canis familiaris*). *Annales Zoologici Fennici* **41**:545-549.

- Salman MD, Hutchison J, Ruch-Gallie R, Kogan L, New Jr JC, Kass PH, Scarlett JM. 2000. Behavioral reasons for relinquishment for dogs and cats to 12 shelters. *Journal of Applied Animal Welfare Science* **3**:93-106.
- Santos O, Polo G, Garcia R, Oliveira E, Vieira A, Calderón N, De Meester R. 2013. Grouping protocol in shelters. *Journal of Veterinary Behavior* **8**:3-8.
- Sherman BL. 2008. Separation anxiety in dogs. *Compendium Continuing Education for Veterinarians* **30**:27-42.
- Shiverdecker MD, Schiml PA, Hennessy MB. 2013. Human interaction moderates plasma cortisol and behavioral responses of dogs to shelter housing. *Physiology & Behavior* **109**:75-79.
- Scheifele P, Martin D, Clark JG, Kemper D, Wells J. 2012. Effect of kennel noise on hearing in dogs. *American Journal of Veterinary Research* **73**:482-489.
- Schmutz SM, Schmutz, JK. 1998. Heritability estimates of behaviors associated with hunting in dogs. *The Journal of heredity* **89**:233-237.
- Schultz JL. 1999. Canine group housing: Issues and considerations. ASPCA.
- Spady TC, Ostrander EA. 2008. Canine Behavioral Genetics: Pointing Out the Phenotypes and Herding up the Genes. *The American Journal of Human Genetics* **82**:10-18.
- Stafford K. 2006. Dogs in Shelters. *Animal Welfare* **4**:179-198.
- Swanson S. 2020. The effects of socialization on dogs 25-28.
- Tuber DS, Miller DD, Caris KA, Halter R, Linden F, Hennessy MB. 1999. Dogs in animal shelters: problems, suggestions, and needed expertise. *Psychological Science* **10**:379-386.
- Van Rooy D, Arnott ER, Early JB, McGreevy P, Wade CM. 2014. Holding back the genes: limitations of research into canine behavioural genetics. *Canine Genetics and Epidemiology* **1**:7.
- Van Rooy D, Arnott ER, Early JB, McGreevy P, Wade CM. 2014. Holding back the genes: limitations of research into canine behavioural genetics. *Canine Genetics and Epidemiology* **1**:7.
- Wauthier LM, Williams JM, Scottish SPCA. 2018. Using the mini C-BARQ to investigate the effects of puppy farming on dog behaviour. *Applied Animal Behaviour Science* **206**:75-86.
- Wells DL, Graham L, Hepper PG. 2002. The influence of auditory stimulation on the behaviour of dogs housed in a rescue shelter. *Universities Federation for Animal Welfare* **11**:385-393.
- Wells DL, Greham L, Hepper PG. 2002. The Influecnce of Length of Time in a Rescue Shelter on the Behaviour of Kennelled Dogs. *Animal Welfare* **11**:317-325.

- Wells DL, Hepper PG. 1992. The Behaviour of Dogs in a Rescue Shelter. *Animal Welfare* **1**:171-186.
- Wells DL, Hepper PG. 1998. A note on the influence of visual conspecific contact on the behaviour of sheltered dogs. *Applied animal behaviour science* **60**:83-88.
- Wells DL, Hepper PG. 2000. Prevalence of behaviour problems reported by owners of dogs purchased from an animal rescue shelter. *Applied Animal Behaviour Science* **69**:55-65.
- Wells DL. 2004. The influence of toys on the behaviour and welfare of kennelled dogs. *Universities Federation for Animal Welfare* **13**:367-373.
- Woodson JC. 2002. Including 'learned sexuality' in the organization of sexual behavior. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews* **26**:69-80.
- Zemánková, M. 2020. Dogpoint o.p.s. – soukromé depozitum pro opuštěné a týrané psy. Available from www.dog-point.cz (accessed November 2020).
- Žák J, Doleželová P. 2017. Welfare opuštěných zvířat a útulky pro zvířata. Veterinární a farmaceutická univerzita, Brno. Available from <https://cit.vfu.cz/utulky/> (accessed January 2021).
- Žák J, Večerek V, Voslářová E, Bedáňová I. 2014. Factors affecting population dynamics in Czech shelters. *Veterinářství* **64**:768-773.

